

El pas pel Pasteral, un record de la infantesa de Prudenci Bertrana

PEP VILA
Filòleg i historiador

Quaderns de la Selva, 20

•

Any 2008

p. 251 a 255

• CENTRE D'ESTUDIS SELVATANS •

A la «Introducció» que Autora Bertrana fa a les *Obres Completes* del seu pare (Barcelona, Selecta, 1987, pàg. XIX) podem llegir el fragment copiat a continuació, que ens serveix per a enquadrar millor aquesta breu aportació a la coneixença d'un article de l'obra dispersa, ací i allí, de Prudenci Bertrana. Aurora parla del seu avi, el pare de Prudenci, amb aquests termes:

«Josep Bertrana i Gomis era un propietari rural amb idees i temperament bèl·lics. Vivia activament i amb passió la política del seu temps. Seguia d'ací d'allà els carlins que guerrejaven per les muntanyes. Anava de vila en vila, de poble en poble. Fugint, amb la dona, de les tropes liberals van anar a raure a Tordera, on va néixer, per atzar, Prudenci Bertrana. Era el dia 19 de gener de l'any 1867.

La primera infància de Prudenci Bertrana va ésser més aviat dramàtica: anades i vingudes en tartana o a peu, davant o darrere l'enemic, d'un cantó a l'altre del territori català. Sentia trets que no sabia qui els engegava. Veia morts i estirats i abandonats a la carretera, o romanien amb la seva esporuguida mare amagats en una masia, mentre el pare empenia una nova i sempre perillosa aventura.»

Bona part de l'obra novel·lística de Bertrana és autobiogràfica, se sosté sobre el record personal, l'experiència viscuda, sobretot a la triologia *Entre la terra i els núvols*, amb els volums que porten per nom *L'hereu*, *El vagabund* i *L'impenitent*. El teló de fons de moltes de les seves narracions i novel·les fou la descripció minuciosa de la natura, paisatges apuntats amb detallisme, molt acurats.

L'article que hem recuperat, i que avui us proposem de llegir, ens descobreix un altre secret de la figura i obra d'aquest gran escriptor. Són unes pàgines d'autèntica autobiografia, una àgil narració com un episodi novel·lesc, que no figura a les seves obres completes, molt incompletes, que té una gran força descriptiva. Els protagonistes són mare i fill que fugen d'un perill cert quan van a la recerca del pare, prop d'Amer, quan seguia de prop la marxa de les tropes carlines, els homes d'en Savalls. Les desventures i les angúnies viscudes a la zona de guerra d'Amer i del Pasteral, un lloc de pas estratètic, del qual, quan convenia, llevaven la passera, feta amb rudimentaris troncs de roure, i hom la canviava per una escala horitzontal sobre el penyal, ens desvetlla un episodi de memòria col·lectiva, els ambients de les guerres carlines viscuts per la població civil que vivia en permanent contacte amb els comandaments militars i els soldats. En els episodis crucials de guerra, els actes humans, els impulsos dels combatents, guanyadors i perdedors, són difícils de predir.

En aquella època de cavalls i carros, el rudimentari pas del Pasteral era forçosament utilitzat per la gent que es desplaçava d'Amer a la Cellera. Darrere aquest episodi històric, Bertrana ens fa entrar en l'espectacle de la natura. El teló de fons de la narració se sustenta en l'ànima de les muntanyes, el fred de la tardor, la força de les aigües impetuoses, la descripció acurada d'alguns indrets de la comarca de la Selva.

* Article publicat per primera vegada a *L'Abella d'Or. Calendari per a l'any 1929. Folk-Lore. Aforismes. Contes. Catalunya pintoresca*. Barcelona, 1929, sense paginar.

Imatge de finals del segle XIX en què es pot veure com es passava d'una banda a l'altra de riu mitjançant una rudimentària escala.

Les emocions i pors de l'infant Prudenci s'ennobleixen a través de la imatge redemptora de la literatura. Bertrana havia deixat dit en una ocasió, que l'obra literària havia de ser un reflex directe de l'home, que la prosa i el vers fossin «bategants i passionals, com un bri de la seva pròpia vida. Recordeu: Cal escriure amb sang.»¹

Pel que fa a l'edició d'aquesta prosa, en tot moment respectem algunes solucions ortogràfiques i els topònims emprats per Bertrana.

El Pasteral (Record de la meva infantesa)

En temps de l'última guerra carlina, el pas del Pasteral constituïa la preocupació de tots els que transitaven per aquella comarca. Llavors el Pasteral no era pas res més que una ampla esclotxa de roques per on, a salts i a tomballons, davallava l'aigua del Ter apretada i escumosa. Un home saltador i coratjós gairebé hauria pogut estrompassar² el riu. La distància entre un morro de penya i altre no espantava gens; el que aturava els gosats era els remolins, els xarabots,³ els esquitxos i l'atraüt⁴ de la cascada que, a uns quinze metres més a sota, poca cosa

1. Citació extreta d'un article de Margarida Casacuberta, que figura en el dossier de la *Revista de Girona*, 154 (setembre-octubre de 1992), p. 61, en ocasió dels 50 anys de la mort de Prudenci Bertrana.

2. Ensopegar amb el riu.

3. Esquitxos.

4. Soroll confós. Variant de *traüt*.

de bo us prometien en cas d'un error de càlcul o d'una fallida de cames, Déu ens en guard!

En temps normal, el vianant hi trobava una passera rústega feta de troncs de roure, però en temps de la carlinada la passera desapareixia molt sovint. Era un recurs estratègic llevar-la per aturar la tropa, i a fi de simplificar l'operació es posava horitzontalment sobre l'engorgat, una escala de barrots⁵ que calia passar de quatre grapes amb penes i fatics. El pas del Pasteral, com ja hem dit, era el pesombre⁶ dels qui per necessitat havien d'arriscar-se per semblant indret encara que no fos més que per anar d'Amer a la Sallera. Jo, per estrany que us sembli, vaig fruir d'aquesta inquietud, i dic fruir perquè ara, a través dels anys, la feta ha pres un regust d'aventura heroica que enamora. Les opinions polítiques del meu pare no li permetien d'estar-se massa quiet. Nosaltres, la meva mare i jo, el seguïem per bé que una mica retrassats, car ell, titllat de carlí, i amb el seu bigoti i perilla grisos, front espaiós i nas borbònic, generalment tenia una certa pressa quan les columnes del govern s'atansaven. I un dia que érem a Amer rebérem un missatge d'ell dient que ens esperava, amb un carruatge, a l'altre costat del Pasteral, per anar a la Sallera. A desgrat dels meus poc anys, jo vaig llegir en les fesomies de la mare una enorme preocupació. Els carlins ocupaven la vila i corrien veus que, de la banda de Girona, venien a inquietar-los. Ultra això, el temps era dolent, un temps de tardor fred i negre. La meva mare no parlava de res més que de la possibilitat de trobar el pas del Pasteral interromput. Li aconsellaren que anés a veure el capitost del carlins, el segon d'en Savalls. Ell ho sabia. Hi anàrem. Era un home magre, torrat del sol, amb un bigoti blanc i un vestit vermell i amb no sé quines creus al pit i les estrelles de coronel a la mànega. Ens va rebre ni bé ni malament. Era coix i li costava de deixar la cadira. Dintre els pantalons d'uniforme la cama esguerrada amb els tendons tallats per una bala, es deixava endevinar contreta i seca com les dels esparvers clavades a les portes dels masos. Els seus ulls de gat, en preguntar-li si encara trobaríem la passera del Pasteral fulguraren cruelment. Les seves paraules de resposta les duré vives al sepulcre. Reflectien un orgull i una tenacitat d'home de guerra impressionants. «Jo no em moc d'aquí –digué– encara que vingui l'Anticrist vestit de borres i encès de flames.»

Després afegí que tenia un escamot d'homes al Pasteral amb ordres serioses de tallar la passera; que per ara no hi havia res de nou, però que si mentre nosaltres hi anàvem, la tropa venia, hauríem d'entornar-nos pel mateix camí.

Dinàrem am quatre esgarrapades i partírem. Jo anava agafat a la mà de la mare i trescava de valent per a seguir-la. La inquietud i l'angúnia d'ella es comunicava dels seus nervis als meus, com un corrent elèctric. Les altes muntanyes que dominaven el camí, ombrejades de boires, tenien un aspecte tèntric. Bufava un vent humit i gebrat que ens venia de cara i ens tapava el respir. Tot contribuïa a enxiquir-nos⁷ el cor. A cada moment ens imaginàvem oir remors alarmants, aquesta borinor

5. L'original diu *barrons*. Corregim segons sentit.

6. Malson.

7. Fer-nos més petit el cor.

Vista de l'indret del Pasteral, amb la nova presa i el nou pont, a començaments del segle XX.

característica de les multituds armades o algun tret seguit de cridòries llunyanes. Tombàrem una recolzada de viarany i la gorja del Pasteral va fer-se vistent amb tota la seva imposant i feresta estructura. El dia negre ajudava a donar-li aspecte de decoració fantàstica. Havíem deixar endarrera una gran casa amb aires de molí d'on eixia un baf hospitalari de llar encesa. Ens crèiem salvats, a punt d'atalaiar el meu pare que ens saludaria amb les mans de vora un carro ben tapat i ple de palla, quan de sobte veiérem amb esglai, que s'atansaven cinc o sis homes comes ajudeu-me i signant-nos, no sabíem què, però res de bon auguri. La paüra ens deixà paralizats al mig del camí. Aquells carlins duïen els remingtons de canons a terra, subjectaven llurs abrigalls que el vent tractava d'arrabassar, a l'entorn del cos, treïen fum per la boca com locomotores a tota marxa i cridaven a la meva mare: –On va, santa Cristiana! Reculi! No es torbi! Fiqui's a soplug! Que no veu quina xafagada se'n ve al damunt. Ah, la xafagada! Heu-nos aquí de cop i volta retornats de mort a vida. Un dels carlins –Déu li pagui– va agafar-me d'un braçat i se me'n portà vers el molí. Recordo que les seves robes flairaven a bolet i que el mànec de la baioneta em feia mal a la cama.

Entrada de nit, érem a la Sallera. Vaig dormir en un recambró. Al costat meu, en un catre, tenia un ressagat d'en Savalls. A la matinada, em deixondí un trompeteig terrible i vaig veure com el ressagat estava dempeus,⁸ agafant quelcom del penjarrobes i, a mig vestir, saltava per la finestra.

8. L'original diu *dempens*. Corregim segons sentit.